Acta Siculica 2009, 605–622

Sándor-Zsigmond Ibolya

A FIATFALVI KASTÉLY ÉS LAKÓINAK ÉLETMÓDJA EGY 1805-ÖS CONSCRIPTIO ALAPJÁN

A fiatfalvi, ma – legutolsó tulajdonosa után – Ugron néven emlegetett kastélyról nem sok adat áll rendelkezésünkre. Kelemen Lajos 1925-ben megjelent tanulmányát[1] leszámítva alig foglalkoztak a témával.

Az elmúlt évtizedekben publikált urbáriumok, inventáriumok, egyéb birtokösszeírások között is hiába keresünk a kastélyra vonatkozó újabb információkat. Az első érdemleges összegzés Benkő Eleknek köszönhető, aki röviden – amennyire egy régészeti topográfiai munka ezt lehetővé tette – közölte a kastély építés- és birtoklástörténetét.[2]

Történeti források, elsősorban a *Székely Oklevéltár,* valamint a Jakab–Szádeczky-féle *Udvarhely vármegye története* adatai alapján mégis kirajzolódik a kastély története. Az épület 19. századi helyzetéről és birtokosairól hiteles képet ad Imreh Árpád *A fiatfalvi református egyház története* című kéziratos munkája is.[3]

Jelen tanulmány főleg ezekre a forrásokra és egy 1805-ben keletkezett kéziratos *conscriptio*ra támaszkodva próbál fényt deríteni a kastély lakóinak életkörülményeire.[4]

1. A fiatfalvi kastély gazdái. Építés- és birtoklástörténet

A ma is meglévő kastély helyén már a 15–16. században a Fiatfalván birtokos Geréb család udvarháza állt.[5] Erről a korábbi, 15–16. századi épületről nem maradt írott adat. Feltételezhető, hogy 1588-ban, amikor Geréb György 300 forintot érő fát vágatott ki és hordatott „Fiattfalvára az eő maga hazahoz”,[6] sor került az udvarház javítására vagy más, gazdasági épület építésére. A mázas kerámia technikáját vándorlásai során elsajátító Fazakas Lukács keresztúri fazekas, a trónkövetelő Bekes Gáspár elleni 1575-ös hadjáratból hazatérve a fiatfalvi Geréb család szolgálatába szegődött. Egy tanú 1590-ben így vallott a Geréb György számára dolgozó és gazdája által perbe fogott mesterről: „Thudom, hogy az Bekes hada után oda az Georgy vram hazaban haszasula… oda szolgalt mind fazek s kemencze chinalassal”.[7]

1625-ben Bethlen Gábor fejedelem Fiadfalvi Geréb András testőrkapitánynak összes jószágaira új adományt adott. Az időközben leomlott udvarházat Geréb András kőből, vár alakjában saját költségén újraépíttette.[8] Halála után, örököse nem lévén,[9] a fiatfalvi birtok az udvarházzal együtt a fiskusra szállt. 1628-ban Fiatfalva új adományozás alá került. Bethlen Gábor siménfalvi ifjabb Székely Mózes étekfogómesternek adományozta a birtokot és a kastélyként említett, hozzátartozó épületet: „cum castello, sive domo et Curia Nobilitari”.[10]

1635-ben ifjabb Székely Mózes hűtlensége miatt a kastély újra a kincstárra szállott, I. Rákóczi György azonban újból magánkézbe adta, főlovászmesterének és tanácsosának, Marosszék kapitányának, Brenhidai Huszár Mátyásnak.

Huszár Mátyás megjelenésével a kastély sorsa egy időre megállapodott, ám az elkövetkezendő évszázadokban számos családi perlekedésnek lett tárgya.

A fiatfalvi uradalmat adományba kapó Huszár Mátyás híres vitézek ivadéka volt. Mátyás apját, Huszár Pétert a történetírás a legnagyobb huszár címmel tisztelte meg. Báthori Zsigmond hívására a Dunántúlról származott Erdélybe. Ezt megelőzően Pápa vára kapitánya volt, majd Győr várának védelmében megsebesült. Báthori hamar kiejtette kegyeiből, és Déván fogságba vettette. Utóbb Lugos parancsnoka lett, és amikor Székely Mózes 1603-ban Lugost bevette, Huszárt elfogatta. „A vén embert nem lehet a török táborban a tatárok dühétől megmenteni. Murza, a tatár vezér ünnepi ruhába öltözött, s a lesújtott Huszár vérét mint áldozatét megivá.”[11] Fia, Mátyás I. Rákóczi Györgynek kedves udvari embere volt, s mint katonát is nagyra tartotta. A Székely Mózestől visszavett birtok lehet kárpótlás apjának Székely Mózes közreműködésével történt haláláért.

[1] KELEMEN Lajos 1925, 164–166.
[2] BENKŐ Elek 1992, 188–191.
[3] JAKAB Elek – SZÁDECZKY Lajos 1901, 339–341, 373–375; IMREH Árpád 1935.
[4] MIM, *Conscriptio... 1805.*
[5] BENKŐ Elek 1992, 188.
[6] SzOkl Ús, I, 45–46.
[7] SzOkl Ús, I, 129–136.
[8] JAKAB Elek – SZÁDECZKY Lajos 1901, 339.
[9] Geréb özvegyét (Lónyay Judit) Székely Mózes vette nőül.
[10] SzOkl Ús, IV, 235.
[11] NAGY Iván 1859, 207–208.

1652-ben bekövetkező halála után két leánya közül Huszár Borbála Torma Györgyné örökölte a kastélyt, amelyet 1663-ban már Castrum Fiatfalvensisként említettek.[12]

Borbála második férje, Hidvégi Nemes János Háromszék főkapitánya, híres diplomata és naplóíró volt, akivel 1676 februárjában a fiatfalvi kastélyban tartották lakodalmukat.[13] Nemes János 1679-ben meghalt, két fia maradt, Mátyás és Dénes, kiknek anyjuk után Torma ágon féltestvéreik is voltak.

A 17. század második feléből nincs adatunk arra, hogy a kastélyon építkeztek volna. Huszár Borbála halála után, a Torma és Nemes örökösök perlekedései miatt a sok gazda közt csak romlott az épület állapota.

A szájhagyomány őrzi, hogy az 1709–1718 között dúló pestisjárványkor a fertőzés ellen a szabadba költözéssel védekeztek, így miután Nemes Mátyás felesége és több gyermeke is a járvány áldozatául esett, Mátyás és egy megmaradt leánya kiköltöztek az erdőre, és ezt a helyet ma is Mátyás-szeginek nevezik. Nem tudjuk, hogy Nemesné Ugron Bora valóban a pestis áldozata volt-e, és Mátyásnak gyermekei közül is hányan vesztek oda, de az erdőrész nevét ma is használják. A helynév eredete magyarázható azzal is, hogy egyszerűen az ő tulajdona volt a szóbanforgó erdőrész.

1718 tavaszán, amikor Hermányi Dienes József legátus, a későbbi híres nagyenyedi pap, anekdota- és emlékíró Fiatfalván járt, a kastélyt, ahol együtt laktak a Nemes és Torma rokonok, nagyon romladozott állapotban találta. Felújítása ekkor már folyhatott, mert az egyik szobának, a hajdani udvari templomnak ma is meglévő stukkós boltozatán **ND 1714** évszámot olvashatunk, ami az építtető Nemes Domokos névbetűit jelenti.

Az öröklési folyamatot egyszerű követni. Nemes Domokos testvérének, Nemes Mátyásnak ágán haladhatunk tovább. Nemes Mátyás gyermekei: Ádám, 1755-ben grófi rangra emelkedett; Korda Zsigmondné Nemes Julia; Bánffy Gáborné Nemes Zsuzsa; Bethlen Sámuelné Nemes Klára (1719–1800); Teréz kisasszony; Elek őrnagy.

A kastélyt Nemes Klára kapta, a testvérektől és a Torma rokonoktól megvásárolta a részükre jutottakat. Ezzel a családi pereskedéseknek véget is vetett egy időre. Az épület Nemes Klára egyetlen lányára, Wesselényi Farkasné Bethlen Juliannára szállt. Julianna három lánya és második férje, Haller Antal, a lányok mostohaapja Julianna halála után újabb pereskedést szakasztottak az örökségre.

Gróf Bethlen Sámuelné Nemes Klára leánya, Bethlen Julianna[14] első férje báró Wesselényi Farkas volt. E házasságból született három lány: Kemény Lajosné Wesselényi Júlia[15]; Mikó Istvánné Wesselényi Orsolya; Bethlen Jánosné Wesselényi Zsuzsanna.[16]

A birtokmegosztás után a fiatfalvi jószágot Mikó Istvánné Wesselényi Orsolya kapta. A családi perlekedés végeztével az egyház perli az örökösöket, ugyanis Nemes Klára és Bethlen Julianna az egyház javára is végrendelkeztek.[17]

A ma is álló épületet 1817 körül Mikó Miklós építtette.[18] Mikó Miklós leánya, gr. Mikes Benedekné Mikó Eszter örökölte a fiatfalvi kastélyt, de ők nem laktak itt, és fia, Mikes Miklós 1855-ben eladta Zakariás Antal bányavállalkozónak.

Ugron János királybíró és Györffy Ágnes, Ugron Zoltán országgyűlési képviselő szülei 1866-ban vásárolták meg 40 000 forintért az épületet, amely ma is Ugron-kastély néven ismert.

A hányatott sorsú, leromlott állapotú kastélyt az Ugron-örökösök 1999-ben visszakapták.

2. Conscriptio Portionis Possessionariae Fiatfalvaensis – 1805

A fiatfalvi conscriptio egy 718 oldalas kézirat,[19] amely 1805-ben, Bethlen Julianna halálát követően íródott, a kastély és a hozzátartozó birtokok

[12] BENKŐ Elek 1992, 188. Hivatkozás Szabó T. Attila helynévtörténeti adatainak kéziratos gyűjteményére.

[13] KELEMEN Lajos 1925, 165.

[14] Bethlen Julianna (1751–1804).

[15] Kemény Lajos és Wesselényi Júlia fia Kemény Pál, akiről Kemény-kúriának nevezték a ma Gyárfás-kúria néven ismert székelykeresztúri Petőfi-emlékhelyet. Kemény Pál leánya, Kemény Polixénia férjezett Gyárfás Domokosné. Polixénia nővére, Kemény Julianna a 48-as szabadsághős, Zeyk Domokos felesége volt.

[16] Meghalt 1838-ban.

[17] IMREH Árpád 1935.

[18] Mikó István és Wesselényi Orsolya lánya, Mikó Róza, a Mikók másik ágából származó Mikó Miklós felesége lett. Mikó Miklós gróf világlátott és vagyonos ember volt. Mint a székely huszárok századosa rész vett a napoleoni háborúkban s mint építtető is megörökítette nevét. Másik kastélyát tíz évvel később Oltszemen építtette föl, és egyes adatok szerint Bodor Péterrel, a híres székely ezermesterrel festette ki érdekes képekkel, melyekből néhány háborús emlékeire vonatkozik.

[19] A teljes kéziratnak csak fotónegatívon megőrzött másolatát tanulmányozhattam, az eredeti holléte felderítetlen. Az 1980-as évek elején még a székelykeresztúri múzeum tulajdonában volt. 1970-ben Molnár Kálmán muzeológus lefotózta a teljes dokumentumot, 40 filmtekercsen 1229 fekete-fehér felvételt rögzített. (Molnár István Múzeum fototékája, 10 622, 10 656–10 662, 10 669–10 681, 10 685–10 691, 10 693–10 704 leltár szám alatti filmtekercsek). A felvételek digitalizálását jelen írás szerzője készítette, 2006–2007 folyamán. A számítógépes feldolgozással egyidőben elvégeztem a filmek felvágását és savmentes papírba való átcsomagolását, valamint a folyamatos olvashatóság céljából elkezdtem a szöveg word formátumba való átírását.

számbavétele során.[20] Az összeírást végző nyolc személy közül kettőnek, Magyari Györgynek és Dersi Mihálynak a kézírása elkülöníthető. Az egyes szám első személyben tett személyes megjegyzésekből lehet kilétükre következtetni. Írásuk, amely tiszta és jól olvasható, iskolázott emberekre utal. Fogalmazásmódjuk világos, egyszerű és érthető.[21]

Az összeírás részletesen tájékoztat a kastély 18. századi állapotáról. Az építészeti sajátosságok azonban ennél jóval korábbi műrészletekről árulkodnak.

A kastély elhagyatott, kiüresített állapotban volt, az összeírók gyakran használják a *romladozott*, *szakadozott*, *rongyos*, *sorvadozott* jelzőket.

A kérdésben lévő néhai Méltóságos Gróf Bethlen Julianna Asszony ő Nagyságát személye szerént jól esmértük, még mikor Báró Wesselényi Farkas Úr ő Nagyságával volt is, de főképpen még Gróf Haller Antalné vala sok versen találkoztunk, és beszéllettünk ő Nagyságával aminthogy én Kovács Péter laktam is az ő Nagysága udvarában leány korában.

Tudjuk nyilván és bizonyosan, hogy itten Nemes Udvarhely Székben Fiatfalván maradott a Tisztelt Grófné Asszonyról egy régi módi kő udvarház vagyis kastély fedelére s palánk kerítésére nézve elsorvadott és romladozott állapotban vagyon aminthogy az épületnek dél felé álló részen volt fedélzetek egészen egybe is omlottanak, lehullottak, padlásai bészakadoztanak és egyszóval az épületnek ezen része lakhatatlanná lett, kivált a felsőbb szobái, minthogy azok nem is kőből, hanem boronafákból voltanak építve. Az épületnek Napkeletre álló része minthogy egészen kőből vagyon építve falára nézve ma is még lakható.

Kényelmes, lakóigényeket kielégítő épület volt, amely gazdasági központként is funkcionált. A kastélyt kőfal kerítette, a kőkerítésen bástya volt, 1805-ben teljesen leomolva. A 18. század folyamán már általánosan nem volt szükség védelmi berendezésre, így a pusztulni kezdő falakat és bástyát veszni hagyták. Helyenként a leomlott kőkerítést palánkkal helyettesítették.

A kastély területe több udvarra oszlott: lakóudvar (belső udvar), gazdasági udvar (külső udvar gazdasági épületekkel) és kertek (*csűrös, füvelő,* gyümölcsös- és veteményes-). Mindezeket belső kerítésekkel is tagolták, de a keményebb, külső kerítésektől különbözően, ezek csak kóborló állatoktól, csellengő emberektől védték a földesúri tulajdont, így vesszőből, tövisből készültek.

A telekbeosztás a gazdasági tevékenység elkülönítését szolgálta, és egyben magasabb lakásigényekről tanúskodott.

Az utca felőli déli oldalon a külső udvarba egy kétosztatú, galambbúgos, kötött, fedeles nagykapun volt a bejárat. *Vagyon a bémenetel két kapufélfák közt tölgyfa hevedereken álló és két vaskapcsokkal a kapufélhez foglalt romladozott fenyődeszkás kapun és a melette lévő hasonló gyenge állapotban lévő kis ajtón, mely kapunak régen a tetején galambbúg volt, de elromlott és csak a tetején lévő gerenda vagyon meg ezen fejülírással: Anno 1760 Die 26 Martii.*

A külső udvarban leírt boronaházban az összeíráskor az udvart valószínűleg az örökösök megbízásából őrző, *Kálnoki György nevezetű szolgálatot tevő colonus* lakott. Az udvar elhagyatott és lakatlan volt, a kastély tulajdonjogáért per folyt.

A kastély belső udvarába a kapuépület bolthajtásos áthajtóján keresztül vezetett az út. A kaputól jobbra a sütőház, istálló és két pince kapott helyet, s ezektől ugyancsak jobbra állt a kőből épült lakóház, melyre tíz lépcsős garádicson lehetett feljutni.

Az épület szobái közül kettőt érdemes kiemelni: azt a négyszögű, szépnek írt szobát, *mely volt régen Udvari Templom. Ebben vagyon egy kőből készült s az épület napkeleti oldalához ragasztatott tanító szék, Cathédra, melynek a falhoz való ragasztása megrepedezett. Ezen épületnek alja (pádimentuma) téglából vagyon kirakva, felső része (mennyezete) pedig nyolc lábról felvett igen cifra csipkézetekkel megépített bolthajtás, ennek közepén lévő koszorus és csillagos részecskéjén (figuráján) ezen betük találtatnak: N.D. 1714.*

A másik szoba egy valószínűleg reprezentációs célokat szolgáló *jó nagy palota* volt, amelynek padlása állt *négyszegeletű, fenyődeszkákból mennyezet formára párkányozva, melyek sokféle cirádákkal, címerekkel és olvashatatlan inscriptiókkal megékesíttettek. Ezek nagyon régiek, avatagok.* Az összeírók vélhetően egy reneszánsz festett kazettás mennyezetet írtak le a maguk módján.

Elhagyva a reneszánsz díszítésűnek vélhető helyiséget, egy másik szoba mellett ismét *kamara-széket* írnak össze *négy szegletű kőfal között, mely most bolthajtásának és a kőfalnak omladékával meg vagyon telve. A szobának déli oldalán láttatik egy szép faragott kő ajtó szemöldök, vagy ajtó fél, mely most téglával vagyon bérakva. Továbbá ezen szoba szépen csipkézett bolthajtás alatt vagyon, mely bolthajtás nagyon megrepedezett, és nevezetesen északi része, a fennebb mondott kamara szék felett leszakadozott két helyen.* Végül a helyiségeken keresztülmenve, *vagyon az épület napnyugati része mellett elmenő, alólról kőlábakról feljövő kő tornác, megbélelve fenyő deszkákkal, melyen*

[20] A grófné halála előtt sokat betegeskedett, többnyire külföldön tartózkodott, különösen miután anyját, Nemes Klárát 1800-ban, 81 éves korában Fiatfalván eltemette. Fiatfalváról szinte minden ingóságát elszállították, nagyrészt eladták.

[21] Nyerges András 44 éves, Dersi Mihály 40 éves, Magyari György 60 éves, Pap Mihály 52 éves, Varró Péter 48 éves, Czifra Bukur 42 éves, Szőts Mihály mintegy 38 éves, Tánczos Mihály 50 éves.

állnak az épület fedelezetét tartó kilenc cserefa kifaragott és egy fenyő fa oszlopok.

Az épületnek négy ép és egy beomlott kéménye volt, az udvari templom fölött pedig négyszögű kőtorony állt. A fedélzeten kívül körbefutó könyöklője fenyőfa deszkából készült, fölötte tölgyfa gerendákból rótt, zsindelyfedeles, *kitekintő* fatorony állt, tetején csillagos pléhgombbal.

A kapubejárattól nyugatra egy romladozott, fedél nélküli emeletes épületet írtak össze, melynek felső három lakószobája boronából és sövényből készült.

A kastély belső udvarát északon és nyugaton jó magas kőfal, délen és keleten az ismertetett lakóépületek kerítették. A veteményeskertben, az épület tornácát tartó kőlábak mellett, a lakóépületek alatt *vagyon egy alkalmas nagyságú elhagyott pince, melynek falai jó kemények, padlása helyin helyen bészakadozott, középbe egy néhány kőoszlopokkal megvagyon erősítve, innen kimenve találtatott egy négyszegű szobaforma kőfal, melynek négy részei, vagy oldalai épen megvannak, felépítve a lakható szobáknak faláig, bolthajtásai bé vagynak szakadva, és csak helyei láttatnak.* Innen tovább haladva a *jó kemény kőfalak között* ismét találtak az összeírók *jó kemény bolthajtás alatt lévő elhagyott* szobát, valamint a *kertnek béhajlásába* egy négyszegletű bástyát, *három negyed része kő fala fenn állva.*

A leírás megkülönböztet külső udvart és belső udvart. A külső udvarba az utcakapun volt a bejárat. A kerítése egyrészt sövényből font és szalmafedeles volt, másrészt különböző fanemekből (tölgy-, fenyő-) való palánkkerítés volt, zsindelyfedél alatt. Ezen az udvaron állt két, cserefa talpakra épült ház, *sendej fedél alat*, régen a béresek lakóháza volt, bennük *fa ajjakra készült kályha, és vesszőből font s megtapasztott kemence.*

A külső udvaron volt a pálinkafőző ház, amely boronafákból épült, zsindelyes volt, és közvetlenül mellette állt egy gémes kőkút. A pálinkafőző házban az alábbiakat találták az összeírók: *egy hasznavehető cserefa nyomó kád, egy avatag rossz fedeletlen szuszék, egy félignyire a földbe béásott fenyő dongájú hordó, két haszonvehető cserefa kádak bor nyomni valók, egy víz mérő kártyus, egy cserefa kicsi berbentze*[22] *pálinka jártatni való, két avatag fenyőfa asztallábak.*

Ugyanezen udvaron állt egy boronafákból készített és három szakaszra osztott istálló: lovakra, jármos marhákra és sertéstartásra való. Fedele ennek is zsindelyes. Ezenkívül volt egy sertéshízlalásra alkalmas, két rekeszes lábas ól *bikfa gerendákból*, ereszes és zsindelyes. Az eresz alatt volt egy *burján vágására való nagy szék*. A külső udvaron állt még egy nagy kőrisfa.

A külső udvarról *vaslánc retesszel* nyílt egy deszkakapu, és egy vesszőből font kapu, mindkettő a csűrösbe. A *csűrös kertet tövis és vessző kert* kerítette, a kerítésnek közepe táján volt egy kemény cserefából épült jó csűr, amelynek fenyődeszka kapuja és bejáró ajtaja vas sarkakon nyílt, és *vas bézáróval, kulccsal és vas bérántóval* záródott. A *csűrös kertben* állt egy nagy *csős málét tartó kas* is, valamint öt termő eperfa. Utóbbiakról megjegyezték, hogy: *ezeknek hasznát, minthogy nálunk efféle nem árultatik, nem tudhatjuk.*

A *csűrös kertből* egy sövénykapun lehetett átjárni a *füvelő kertbe,* amely szintén sövénykerítéssel volt kerítve. A *füvelő kertben* volt egy kőkút. E kertnek haszna *abból áll, hogy ebbe csikókat és más mezőre nem járható marhákat lehet legeltetni.*

A külső udvarról nyílt egy gyümölcsöskert, benne egy aszaló állt, vesszőből kereken fonva. Innen lehetett bejutni a belső udvarba, az épület alatt lévő kapun, ez fenyődeszkából készült, 59 laposfejű vasszeggel volt megverve, és két vassarkon forgott. A kapualjban az összeírás pillanatában egy szán állt, rajta szegeletein vaspántokkal megerősített fenyőláda volt.

A belső udvaron állt egy kőből épült, zsindellyel fedett sütőház, ebben egymás mellett állt két sütőkemence, *melyeknek előtte vagyon jó kemény cserefa aljra, három téglalábakra, nyolc jó és több hasadozott zöld mázas kályhákból készült kemence.*

A sütőházban egy nagy cipógyúró *fenyő táblát* írtak össze, fenyődeszkából készült kecskelábakon, és egy 12 fogú edénytartó fogast.

A sütőház mellett állt egy nyolc lóra való kőistálló, amely régebben szekérszín volt. Az istállóban bükkfa vályút és fenyőlécek közé készült saroglyát jegyeztek fel.

A lakóépületbe két cserefa oszlopon álló, 10 falépcsős *garádics* vezetett, ennek fedele zsindely, oldala bükkfa deszkákkal borított volt. A lépcső mellett volt a pincelejáró. A pince kemény kőfalú volt, az elsőből egy második, kisebbik pince nyílt. A *garádics* felső részén fenyőfa lécekből készült ajtón át lehetett bejutni a tornácra.

A tornácról nyílt a bejárat a konyhába vagy cselédházba. A bejárati ajtó vasazott, vaszáras és vasreteszes, megerősített ajtó volt.

A konyhában összeírtak: egy fenyőfa asztalt, egy *fenyődeszka nagy almáriumot,* egy másik almáriumot jó nagy fiókokkal, *felső része szép csipkés párkányzatú,* és egy *négy rend kályha magasságra paraszt kályhákból rakott kemencét,* melynél kétfelől lehetett főzni.

Ugyancsak ebből a helyiségből lehetett kijutni egy kicsi, fenyődeszka ajtón az épület fala mellé

[22] Fahordócska.

fenyődeszkából épített, zsindellyel fedett *kamora szék*re, ahová *kamora ülés*re szoktak járni.

Innen egy deszkából való elrekesztésen keresztülmenve jutottak a templom pitvarának nevezett szobaforma helyre, amelyben összeírtak: egy fenyődeszkából kőfalba csinált *téjtartó almárium*ot, két edénytartó fogast, két fenyődeszkából készült *forslag*ot (egyik *hosszukó magas,* másik négyszögű s kisebb), egy *dagasztótekenőt,* egy *magasan készített pohárszéket.*

A pitvarból egy *négy szegeletű* szép szobába lehetett belépni, a már említett udvari templomba. Mennyezete *igen cifra csipkézetekkel megépített bolthajtás* volt, ablakai ónba szorított üvegtáblásak, *pádimentuma* téglából volt kirakva.

A templomban állt: *három rendbéli templomi padok vagy hosszú székek, karjaik cifrán kifaragva, előttük könyöklőkkel és egy kőből készült tanító szék, vagy Cathédra a falhoz ragasztva.*

A konyhából az épület hosszára nyíló ajtón bemenve volt egy tágas lakószoba.

Ebben találtatott: *egy három részekre osztott jó almárium, alján teljes hosszában fiókkal, egy kicsi fenyő deszka festetlen asztalocska lábával és fiókjával, egy két rekeszre osztott fenyődeszka almárium, egy edény tartó, vagy tsontsirozó fenyő asztal vagy pad deszka lábakon, egy kicsi cifra s egy avatag láda, vas sarkakkal, vas zárjával s e zár makkjával, egy ebédlő asztal, selyemre festett egy Gróf Nemes más Gróf Rhédei címerek fenyő fekete rámákba, esztergába metszett hat fa lábakra cserefa párkányok közzé rakott tűzhely, melyen vagyon zöld mázas kályhákból készült kemence.*

Az említett szobából nyílt egy hálószoba, amelyben találtatott: *két tágas cserefa ágy; egy három kihúzójú kaszten; ezen kasztenre csinált alsó felén széles egy, kétfelől kisebb három három, legfejül csinos egy fiókájú (cifrájú) közepén záras két vas sarkakon nyíló ajtajú almárium hozzá való kulcsával. Ezen kaszten a rajta lévő almáriummal edgyütt dió szín festékre vagyon meg festve s így jó állapotba van rajta lévő kihúzó vas karikáival; cserefa lábakon álló fenyő deszka táblájú asztal; három, cserefából készült kecskelábú karos szék, töltésük csíkos vászonnal van bevonva; sejemre rajzolt négy ősi címer, fenyő deszka feketére festett párkányokon; egy rövid vas pántra zöld kájhából rakott kemence, melynek három felső csipkéje elkárosodott, különben jó állapotban vagyon.*

A hálószobából nyílt egy kis ajtó egy kis, kőfalú *boltocskába,* padlás nélkül, *bészakadozott* földtöltésű aljjal. Itt találtak: ablakrámákat, egy aranyozott képrámát, egy gyertyatartó alá való, esztergán készült fatányért. A boltocska kis ablaka vasrostélyos volt.

A kis szobából lehetett bemenni egy nagyobb, lakásra alkalmas szobába, melyben *találtatott:* egy cserefa és egy fenyőfa ágy; ágy elejébe való kilenc táblájú *olasz fal,* kettéesve, aranyos cirádájú vászna nagyon megrongyolódva és leszakadozva; egy fenyődeszka köntöstartó téka vas zárjával és fogasaival, körül csipkézett szélekkel és nagy csipkés *frontispiciummal*; egy fenyődeszka asztal; egy *feketével habzó, veresre festett* nagy almárium, alsó részén 2 kis ajtó, fölötte 4 fiókocska, ezek fölött egy lenyíló *scriptárium*-ajtó, a felső részén egy hat rekeszre osztott üveges tékácska, a *kulcs bé járó hely vas pléhezéssel*. Ebben az almáriomban egy ételhordó fehér tálat találtak 3 hozzávaló fedelekkel; egy ugyancsak *feketével habzó, veresre festett fenn álló nagy téka,* fiókokkal és köntöstartó fogasokkal; viaszos vászonra festett, tábori sátrat s lovas férfiakat mutató kép; egy *zöld kályhákból való kemence fűttőjével, nagyon megromladozva.*

Ebből a szobából nyílt az épület hosszára egy *négyszegletű jó nagy palota*, amelyben találtatott: egy bükkfából készült kemény mángorló minden tartozékával; egy fenyőfogas a falra felverve; egy nagy fenyődeszka cipógyúró tábla; két cserefa dongájú nyomókád; fenyőfa deszkából készített, gabonahordozni való jó nagy hombár; egy nagy, *vászon szőni* és egy kicsi *gyolcs szőni való osztováták*, *minden megkívántató készülékeikkel;* néhány zöld és néhány kék csíkos, fehér mázas *paraszt kályhákból tégla tűzhelyre rakatott kemence,* melynek belső fele le volt omolva; ugyanott egy bőrrel borított, bükkfából készült *gyalog, töltött, hordozható árnyékszéket* is összeírtak, melynek bőre meghasadozott, de farészei még jók voltak.

Ebből a szobából nyílott egy kicsi fenyődeszka ajtó, egy kétülésű *kamoraszék*re, valamint a kertbe lejáró garádicsra. Mindkettő zsindelyfedeles volt, a garádics csak fél fedéllel, a falhoz ragasztva. A *kamoraszék*en három ablakhelyet vágtak, melyeket fenyődeszkával tábláztak be.

Az előbbi nagy szobából, *palotából* nyílt, de már nem az épület hosszára, hanem balra kanyarodva egy négyszögű *boltocska*, ebben a következőket írták össze: két fenyődeszka *ferslag*, egyik kettős, másik egyes; egy nagy almárium fenyődeszkából; egy *jó ügyes szék cserefából, megtölteni való;* öt festett, aranyozott ráma.

A palota padlása *négyszegeletű* volt, fenyődeszkákból *mennyezet formára párkányozva*, melyeket sokféle *cirádákkal, címerekkel és olvashatatlan inscriptiókkal* ékesítettek meg. Az épület hosszára nyílt egy festett fenyőfa ajtó festett ajtószemöldökök között, ezen keresztül egy tágas szobába lehetett jutni.

A szobában a következő tárgyakat találták: két nagy gabonatartó *hombár* gyalulatlan fenyődeszkákból; négy nagyobb, három kisebb, fedeles bükkfa

szuszékok; két fedeletlen bükkfa szuszék; egy jó nagy *fenyődeszka, rekeszes, fedeles láda;* egy három rekeszű, fedeletlen, fenyődeszka *ferslag*; egy három rekeszű, fedeles, fenyődeszka *ferslag*, vas sarkakkal; egy fenyődeszkából készült hosszú, fedeles láda egy rekeszével, vas sarkakkal; egy jó hosszú *asztal tábla;* egy káposztáshordó.

A leírt tágas szobából egy *kőből faragott szemöldökök között lévő ajtón* lehetett belépni egy másik tágas szobába, amelyben a conscriptorok a következő tárgyakat találták: cserefa ablakrámák; feketére festett kisebb-nagyobb képrámák; két, viaszos vászonra festett rongyos képek *festett párkányokba;* egy bőrös, töltött lovaglónyereg; *két fenyőfa rámák, rövidek* és *két rossz szuszék fedelek;* egy cserefából készült, régi töltött széknek hátulja; egy kicsiny pénzes tokocska vaspántokkal megvasazva; két rossz méhkosár.

Ebből a szobából egy kis zöldre festett deszkaajtón lehetett bejutni egy együlésű, kicsiny *kamoraszék*re, *négyszegeletű kőfal között.* A szoba *pádimentomát* téglával rakták ki, szépen csipkézett bolthajtás alatt.

A lakószobák alatt jó erős kőfalú pince húzódott, ebben hat darab jó hosszú és két darab rövidebb *ászok* vagy *hordók alá való fák;* cserefa dongákból készült *pléh tölcsérű és rostályú* veteményöntöző *kártyus*; egy szőlőhordó *putton* volt.

A pincéből *kijőve* a kőlábak alatt egy fenyődeszkából négyszögűre készült, jó állapotú *fedeles hordozó árnyékszék* hevert. Továbbá a nagy épülettel szemben egy félfedelű szekérszín volt, amely mellett két rekeszű, majorságtartásra alkalmas ól állt. Az ól mellett lévő deszkaajtón a veteményeskertbe lehetett jutni.

A belső udvar másik felén, mindjárt a kőkaputól napnyugatra volt a konyha, benne tűzhely, valamint három szoba. Az egész belső udvart jó magas kőfal kerítette északon és nyugaton, keleten és délen a leírt épületek. Az udvartól északra terült el a veteményes és gyümölcsös, nyugatra a *füvelő kert,* délre a külső udvar és a *csűrös kert.* A veteményeskertben egy kőből rakott, két öl mélységű, bővízű kerekes kút volt, lánccal, vasas vederrel és zsindelyes fedelén pléhgombbal. A kút mellett itatóvályú volt.

A kertben volt egy fedél alá készített *méhtartó hely,* egy két rekeszes, fedeles aszaló, falai sövényből, megtapasztva. Beljebb a szilvásban volt egy jégverem.

A külső gyümölcsösben: 8 nyári- és télikörte-fa, 133 szilvafa, 19 meggyfa, 2 eperfa állt.

A belső gyümölcsösben: 3 körtefa, 290 szilvafa, 72 meggyfa, 12 sor *veres vagy apró szőlőt termő fák* (piros ribizli), 1 sor egres *(étel savanyítani való),* 20 tő borszőlő, 1 nagy eperfa.

Az épület melletti kiskertben: *két sor veres szőlőfák,* két nagy körtefa, egy nagy almafa, négy meggyfa, kilenc szilvafa volt.

Az *ezen fő udvarhoz* szolgáló huszonhat emberen kívül Alsóboldogasszonyfalváról hat, Keresztúrfalváról egy, Timafalváról egy, Magyarfelekről *régebben kettő, ma négy,* mindössze harmincnyolc *szolgáló emberek* biztosították az udvar gazdálkodásának zavartalan működését.

3. A kastély lakóinak életmódja a *conscriptio* tükrében

A kastély lakóigényeket kielégítő épület volt. A hozzá tartozó birtokok (Keresztúr, Alsóboldogasszonyfalva, Szederjes, Felek, Csekefalva stb.) középpontjában épült. Lakályosság és megfelelő védelem egyaránt jellemezte, egyben a birtok gazdasági központja volt.

Az udvarban végzett alábbi gazdasági tevékenységekre utalnak a felleltározott tárgyak.

Pálinkafőzés: gyümölcs sok termett, az összeírók vékára, kupára pontosan megbecsülték a gyümölcsök fajtánkénti hozamát, pénzben is kifejezve. A külső udvarban pálinkafőző ház állt, benne: cserefa nyomókád, egy félig a földbe beásott *fenyő dongájú hordó,* egy *cserefa kicsi berbentze pálinka jártatni való.*

Borkészítés: a kertben feljegyeztek 20 tő borszőlőt, cserefa dongájú *nyomó kádakat,* más két cserefa kádat *bor nyomni valót,* hordókat, a pincelejáró mellett *kortsoját* (hordót mozgatható eszközt), szőlőhordó *putton*t. A falun kívüli szőlőoldalon egy akkorra már felhagyott szőlőst is leírtak. *Ezen udvar után a mi falunk határán sehol is nincsen ma semmi szőlő, hanem azt tudjuk, értük is, Atyáinktól is bizonyosan hallottuk, hogy a Szőlőoldal nevezetű helyen szép, termékeny s alkalmas jóságú bort termő szőlők voltanak, melyeknek levéből én Magyari György ittam is gyermekkoromba. – De annak utána a jószág eloszolván s ereje meggyengülvén, ezen szőlők is elpusztultanak. – Némely szőlőtőkék ma is megvagynak helyen helyen míveletlen, melyekről én Dersi Mihály az idén is ettem szőlőt.* (Mint említettük, Magyari György 60 éves, Dersi Mihály 40 éves volt.)

Gyümölcstermesztés: erre utal a megszámlált félezernyi gyümölcsfa: 13 körtefa, 432 szilvafa, 95 meggyfa, 8 eperfa, *melynek hasznát, minthogy nálunk efféle nem árultatik, nem tudhatjuk,* néhány almafa, 14 sor *veres vagy apró szőlő termő fák,* azaz piros ribizli, 1 sor egres, *étel savanyítani való.* A gyümölcsből pálinkát főztek, bort készítettek, de aszalták is. Két aszalót írtak össze: egy két rekeszes, fedeles aszalót és egy másikat, vesszőből kereken fonva. A gyümölcsösben a szilvásnak nevezett kertben volt egy jégverem.

Zöldségtermesztés: nem említenek konyhakerti növényeket. A káposztatermesztésre utal a felleltározott egyetlen káposztáshordó. A veteményest öntözték,

találtak egy cserefa dongákból készült *pléh tölcsérű és pléh rostályú vetemény öntöző kártyus*t. A vizet az udvarban felleltározott 3 kút szolgáltatta.

1. Egy jó vizűnek írt, gémes kőkút a külső udvarban a pálinkafőző ház mellett, *nagy itató válluval együtt.*

2. A füvelő kertben egy másik, ugyancsak kőből kirakott gémeskút itatóvályúval

3. A veteményes kertben egy kőből rakott kerekes kút, zsindelyes fedelén gombbal. Mindhárom kút ma is megtalálható, ezek is elősegítik az udvarban való tájékozódást.

Kenyérsütés: a belső udvarra belépve először egy kőből épült, zsindellyel fedett sütőházat írtak le. Ebben állt egymás mellett két sütőkemence, *melyeknek előtte vagyon jó kemény cserefa aljra, három téglalábakra, nyolc jó és több hasadozott zöld mázas kályhákból készült kemence* és egy nagy cipógyúró *fenyő tábla* fenyődeszkából készült kecskelábakon. Cipógyúró táblát és *dagasztótekenőt* a lakóház konyhájában is találtak.

Vászonszövés: a legtöbb erdélyi udvarházban, nemesi kúriában mindenféle házimunkát végeztek, a nemesasszonyok is. Az udvarnak szükséges vászonneműket itt is helyben állították elő. Valószínű, hogy a ház asszonyai és lányai is értettek a szövéshez-fonáshoz.

Ezt a foglalatosságot támasztotta alá a házban összeírt két osztováta, egy nagy, *vászon szőni* és egy kicsi, *gyolcs szőni* való típusú, *minden megkívántató készülékeikkel*, de a vászonnemű tisztításakor használt, bükkfából készült kemény mángorló is e tevékenységhez kapcsolódott.

1820-ban, amikor már Mikó István bírta, és mai formájára újjáépíttette a kastélyt, egy összeírásban az udvarhoz tartozó jobbágyok kötelezettségei között felsorolták a beszolgáltatandó 5 font fonást, 5 font szövést, ezenkívül kendernyövést, áztatást, kimosást, tilolást, azzal a megjegyzéssel, hogy a földesurak a szolgálatot veszik fel *eleikről reájok maradt szokás* szerint.[23]

Méhészet: a fedél alá helyezett méhtartó hely a gyümölcsösben állt. Találtak két rossz méhkosarat is. Az udvarhoz szolgáló egyik jobbágy szintén tartott méheket.

Állattartás: több építmény is szolgálta az állattartást. A külső vagy gazdasági udvarban állt egy boronafákból készített és három szakaszra osztott istálló, lovak, jármos marhák és sertések tartására. Ezenkívül volt egy sertéshízlalásra alkalmas, *két rekeszes lábas ól bikfa gerendákból*, eresszel és zsindellyel, *sertések eledelére való hosszú vályú*val. Az eresz alatt egy *burján vágására való nagy szék* állt.

A baromfitartásra utal, hogy leírtak egy kétrekeszű, majorságtartásra alkalmas ólt, fenyődeszkából és felszegezett fenyőfa lécből, amely hasonlatos a falun ma is használatos tyúkketrecekhez.

A Csűrösben állt egy nagy, *tizenkét cserefalábakra ágasok és gerendák közé font csős málét tartó kas.* A *füvelő kertből* jött ki egy fa csatorna, amely vizet vezetett egy a csűrösben álló marhaitató vályúba.

A *füvelő kert* hasznát így határozták meg: *ebbe csikókat és más mezőre nem járható marhákat lehet legeltetni.*

A sütőház mellett, a belső udvarban állt egy nyolc lóra való kőistálló, benne bükkfa vályút és fenyőlécek közé készült saroglyát jegyeztek fel. Azért kaphatott a belső udvarban helyet, mert valószínű ez volt a hátaslovak, illetve a szánhúzó, hintókocsi elé fogható fogatlovak hajléka. Más kastélyoknál is az állandó utazási készültségre való tekintettel kapott helyet a lakóudvar közvetlen közelében vagy éppen annak területén a lóistálló. Bőrös, töltött lovaglónyereg került a lovak hátára az összeírás szerint.

Az állattartásra vonatkozóan az udvarhoz tartozó fiatfalvi *27 népes telek (sessiók)* leírásából is adatokat gyűjtehetünk. A telek fekvésére, szomszédaira, a családfőre, annak életkorára, fiaira vonatkozó információk nyomán felsorolták annak állatait is. Szarvasmarhát telkenként 2–6 darabot tartottak, elkülönítették a jármos, fejős és meddő tehenet, ökröt, ünő tinót, tulkot. Sertést általában egyet, de van, ahol 9-et, juhot 4–10-et, de van ahol 30-at is tartottak. Kecskét majd minden családnál jegyeztek. Lovat mindössze 2 családnál, méhet egynél.

A lakás és bútorzata: a lakóépületben leírtak összesen 7 lakószobát, konyhát, *templom pitvarát* és udvari templomot, több *boltocskát, kamoraszéket.* A helyiségekben felleltározott bútordarabok egyrészt a lakók kényelemszeretetéről, igényességéről, másrészt takarékosságukról és a falusi birtokosok gazdálkodó életmódra való berendezkedéséről tanúskodnak. A kastély berendezéséhez más kastélyok és udvarházak leírásaiból ismert és hasonló bútorok tartoztak.

Almárium: Összeírtak 7-et: egy fenyődeszka nagy almárium, egy másik almárium jó nagy fiókokkal, felső része szép csipkés párkányozatú, egy fenyődeszkából kőfalba csinált *téjtartó* almárium, egy három részekre osztott jó almárium, alján teljes hosszában fiókkal, egy két rekeszre osztott fenyődeszka almárium, egy *feketével habzó veresre festett* nagy almárium, alsó részén 2 kis ajtó, fölötte 4 fiókocska, ezek fölött egy lenyíló *scriptárium*-ajtó, a felső részén egy hat rekeszre osztott üveges tékácska, a *kulcs bé járó hely vas pléhezéssel.* Ebben az almáriomban egy ételhordó fehér tálat találtak, 3 *hozzávaló fedelekkel.* Ez az egyetlen leírt edény.

[23] FET1, 250–251.

Téka (a *köntöstartó* szekrényt nevezték így). Kettő volt össszeírva: egy ugyancsak *feketével habzó, veresre festett fenn álló nagy téka,* fiókokkal és köntöstartó fogasokkal, egy fenyődeszka köntöstartó téka vas zárjával és fogasaival, körül csipkézett szélekkel és nagy csipkés *frontispiciummal*.

Pohárszék: a *nagypaloták* és ebédlők dísze volt, *egy magasan készített pohárszék*et jegyeztek fel a konyhának írt helyiségben.

Fogasok: két edénytartó fogast írtak le, a falba felverve.

Asztal: szerepelnek kecskelábú asztalok, melyeknek lapja és lábai nem voltak egymáshoz rögzítve. Ezek szétszedhető, egymáshoz kapcsolható, szükség szerint alakítható asztalok voltak. Feljegyeztek külön lábakat és asztaltáblákat is. Összesen 7 asztalt írtak le, ezek között kiemeltek egy *tsontírozó asztal*t a konyhában, ebédlőasztalt, hosszú asztalt, asztalocskát, más fenyőfa táblás és cserefa lábakon álló asztalokat.

Szék: Mindössze három, cserefából készült, kecskelábú karosszéket írtak össze, melyeknek töltése csíkos vászonnal volt bevonva. Ezeken kívül találtak egy jó *ügyes megtölteni való széket* cserefából. Egy cserefából készült, régi töltött széknek hátulját is felírták.

Ágy: Összeírásukban a legszembetűnőbb, hogy *tágas* és *nagy* jelzőkkel illették. Két tágas cserefa ágy, egy nagy cserefa és egy fenyőfa ágy szerepel conscriptiónkban, az ágy elé egy helyen megrongálódott *kilenc táblájú olasz fal* került, *aranyos cirádájú vászna nagyon megrongyolódva és leszakadozva*.

Egyebek: Kaszten, gyertyatartó esztergált tányérja, címerek, festmények, aranyozott vagy feketére festett képrámák, kicsiny pénzes tokocska vaspántokkal megvasazva (ládika) egyaránt volt a kastély bútorzata közt.

Ládák, ferslagok, szuszékok, hombárok: A gazdaságban és a lakóházban egyaránt találtak gabona tárolására használt szuszékokat, hombárokat. Ládákat, ferslagokat inkább a lakóházban jegyeztek fel. Összesen 27 ládáról szerzünk tudomást.

Kemencék, kályhák: A leírás szerint nem különösebben díszesek, az összeírók nyolc kályhát említenek, melyeknek többsége romladozott volt.

1: *fa ajjakra készült kályha, és vesszőből font s megtapasztott kemence* a béresek házában, melyben az összeíráskor Kálnoki György *szolgálatot tévő colonus* lakott.

2–3: két sütőkemence, *melyeknek előtte vagyon jó kemény cserefa aljra, három téglalábakra, nyolc jó és több hasadozott zöld mázas kályhákból készült kemence* a sütőházban.

4: *négy rend kályha magasságra paraszt kályhákból két jó vasrudakra készült, két felől fenyő rudakhoz szegzett, vas kapcsokkal a gerendába szegzett tégla tűzhelyre két tégla pántokra(?)… rakott kementze, melynél kétfelől lehet főzni* – a konyhának leírt helyiségben.

5: *néhány zöld és néhány kék csíkú fehér mázas paraszt kályhákból tégla tűzhelyre rakatott kemence,* melynek belső fele le volt omolva – a lakóház nagy palotájában

6: *esztergába metszett hat fa lábakra cserefa párkányok közzé rakott tűzhely, melyen vagyon két hozzávaló vas rudakon és egy vas lábon, zöld mázas kájhákból készült kemence, hasonló kályhájú füttőjével* – az ebédlőnek leírt helyiségben.

7: *egy zöld mázas kályhákból való kemence füttőjével, nagyon megromladozva* – lakószobában.

8: *egy rövid vas pántra zöld kályhából rakott kemence, melynek három felső csipkéje elkárosodott,* különben jó állapotban volt – a hálószobának leírt szobában.

Kamoraszék (árnyékszék): meglepően sok és változatos illemhely van felsorolva, melyek közt olvashatunk hordozható, deszkaoldalú és kőfalú, valamint kétüléses illemhelyről. Egy másik bőrrel borított volt.

1. Fenyődeszkából épített, zsindellyel fedett *kamora szék, ahová kamora ülésre szoktak járni.*

2. Egy bőrrel béborított, bükkfából készült *gyalog, töltött, hordozható árnyékszék, bőre meghasadozott, fájai még jók.*

3. Egy *kétülésű kamoraszék,* melyen van 3 kis ablak fenyődeszkával betáblázva.

4. Egy kis zöldre festett deszkaajtón lehetett bejutni egy *együlésű, kicsiny kamoraszékre* – ez *kőfalak között volt,* és a hálószobának nevezett helyiségből lehetett rájárni.

5. Egy *fenyő deszkából négyszögűre készült fedeles hordozó árnyékszék jó állapotban.*

4. Összegzés

A kastély belső és külső kiképzése tulajdonosai anyagi helyzetéről és igényességéről tájékoztatnak. A gazdaság központjában épült, a tulajdonosok lakóhelye volt, ám a családnak voltak más birtokközpontokban is udvarházaik, a *conscriptio*ban egy timafalvi és egy keresztúrfalvi udvarház hasonlóan részletező leírását is megtaláljuk.

Néha nehéz eldönteni, hogy egy épület kastély vagy udvarház. A kérdés azáltal is összetettebb lesz, hogy olykor a korabeli szóhasználat sem egységes, s udvarháznak neveznek olykor kastélynak minősíthető épületeket is. A *conscriptio*ban is megtaláljuk ezeket a bizonytalanságokat, az összeírók *udvar*ként emlegetik, hol *kastély*nak, hol *udvarház*nak, *kastélyformát mutató udvarház*nak írják. Már az első oldalon ezt olvassuk: *itten Nemes Udvarhely Székben Fi-*

atfalván maradott a Tisztelt Grófné Asszonyról egy régi módi kő udvarház, vagyis kastély, fedelére s palánk kerítésére nézve elsorvadott és romladozott állapotban…

A fiatfalvi épület minden kétséget kizáróan kastély. A *Conscriptio... 1805* részletező leírásai erről végérvényesen meggyőznek, de már a 17. század elejéről is egy korábbi udvarház helyére épített kőből, vár alakjában újjáépített kastélyról vannak ismereteink.

Telekbeosztására jellemző a több udvar. A több udvar – kertek, gazdasági udvar, lakóudvar – a gazdasági tevékenység elkülönítésére szolgált. Védelmi rendeltetése, amikor még erre szükség volt, a kastélyt körbekerítő kőfalnak és egykori bástyáknak volt.

A reneszánsz kastélyépítészet hatását tükröző épület kilenc szobát és több kisebb helyiséget foglalt magába. Egykori leírása nemcsak magát az épületet mutatja be, hanem annak környezetét, berendezését, alkotórészeit is. Így tehát az iparművészet-történet és a történeti néprajz számára is információkat szolgáltat.

A kastély nagybirtokos gazdáinak és a közép-, illetve kisnemességnek életmódja között nagyobb eltérés nem volt. A nemesség átlagos életét élték, annak megfelelően gazdálkodtak és építkeztek. Egyszerűség és munkás élet uralkodott a kastélyban. Jóllehet a reprezentációt megtartották, erre alkalmas, tágas *palotát* is építettek, a nagyobb pompakifejtések, fölösleges és haszontalan költségek nem voltak jellemzőek az itt lakók életére. Az udvarban fellelhető gazdasági épületek, kertek inkább a munkára és önellátásra való berendezkedést sejtetik.

A fiatfalvi kastély jó példája az erdélyi nemesség 17. századot követő, életminőségbeli változásainak. Az erdélyi fejedelemség megszűnésével beköszöntő új, bécsi kormányzás az addig szívósan fennálló erdélyi jellegzetességeket, az egyszerű és hagyományos életmódot nagyban átformálta. A tömeges rangemelésekkel egyidőben Erdély-szerte számos régi kúria helyén új, barokkos kastélyokat építettek, vagy a régieket új ízlés szerint átépítették.

A fiatfalvi kastélyt a 18. század elején ugyan még nem építették újjá, de már javították. Ekkor került az udvari templom mennyezetére az 1714-es évszám. Mária Terézia a Nemes család egyik tagját, Nemes Ádámot 1755-ben grófi rangra emelte. A kastély inventáriumában több, selyemre festett címer között fellelhető a Nemes grófok címere is.

A Székelyföld ezen – főleg gazdasági – szempontból mindig elmaradottnak tekintett részében az életmódbeli minőségi változás is később következett be. A fiatfalvi kastély látványos átalakítása akkor következett be, amikor a napóleoni háborúkat megjárt, világlátott és tehetős Mikó Miklós gróf személyében a kastély új gazdára talált, aki 1817 után végül átépíttette. Ezt követően a kastély új gazdái kialakíttatták a díszparkot, a parkot kerítő sétányokat és szökőkutakat. A lakóépület közvetlen szomszédságából eltávolították a gazdasági épületeket, és nyugati, bécsi mintára rendezkedtek be.

Az 18. századihoz hasonlóan ma is romladozott állapotú Ugron-kastély őrzi az egykori épület formáját. Végigjárva termeit, jónéhány részlet, építészeti jellegzetesség még mindig felfedezhető a régiből, ugyanúgy ahogyan azt a *Conscriptio Possessionariae Fiatfalvaensis* ismertette, bizonyítva, hogy teljes egészében az 1817-es újjáépítés sem változtatta meg a hajdani kastélyt.

Sándor-Zsigmond Ibolya – Molnár István Múzeum, Székelykeresztúr, Szabadság tér 45., RO-535400;
kereszturimuzeum@netter.ro

Levéltári források

Molnár István Múzeum, Székelykeresztúr (MIM)
– *Conscriptio Portionis Possesionariae Fiatfalvaensis 1805* (kézirat digitalizált változata)

Irodalom

FET1 = *Udvarhelyszék parasztvallomásai 1820-ból (Források Erdély történetéhez, 1)* (sajtó alá rend. Takács Péter), Erdély-történeti Alapítvány, debrecen, 2001.

SzOkl Ús = *Székely Oklevéltár*, Új sorozat, I–VIII (közl. Demény Lajos, Pataki József, Tüdős S. Kinga); Kriterion Könyvkiadó, Bukarest; Európa Könyvkiadó, Budapest; Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár; Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1983–2004.

B. NAGY Margit
1973 *Várak, kastélyok, udvarházak, ahogy a régiek látták. XVII–XVIII. századi erdélyi összeírások és leltárak,* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

BENKŐ Elek
1992 A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája, *Varia Archaeologica Hungarica,* Budapest.

BÍRÓ Vencel
1945 Az erdélyi udvarház gazdasági szerepe a XVII. század második felében, *Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve*, Kolozsvár, 3–37.
IMREH Árpád
1935 *A fiatfalvi református egyház története* (kézirat a fiatfalvi református egyház levéltárában).
JAKAB Elek – SZÁDECZKY Lajos
1901 *Udvarhely vármegye története*, Révai Testvérek, Budapest.
KELEMEN Lajos
1925 A fiatfalvi kastély és régi gazdái, *Pásztortűz*, V, 164–166.
KOVÁCS András
2005 Erdélyi reneszánsz kastélyok, *Korunk*, III, 12, 11–21.
NAGY Iván
1857–1868 *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal,* I–XII, Pest.

Castelul din Filiaş (jud. Harghita) şi modul de viaţă al locuitorilor săi pe baza unei conscripţii din 1805

(Rezumat)

Despre castelul din Filiaş (castelul Ugron după ultimii proprietari) nu avem prea multe date. În afara lui Lajos Kelemen (studiul *Proprietarii de odinioară şi cei noi ai castelului din Filiaş,* apărut în *Pásztortűz* în 1925), alţi cercetători nu prea s-au mai ocupat de acest subiect. Lipseşte şi din publicaţiile urbariilor şi inventariilor apărute mai recent.

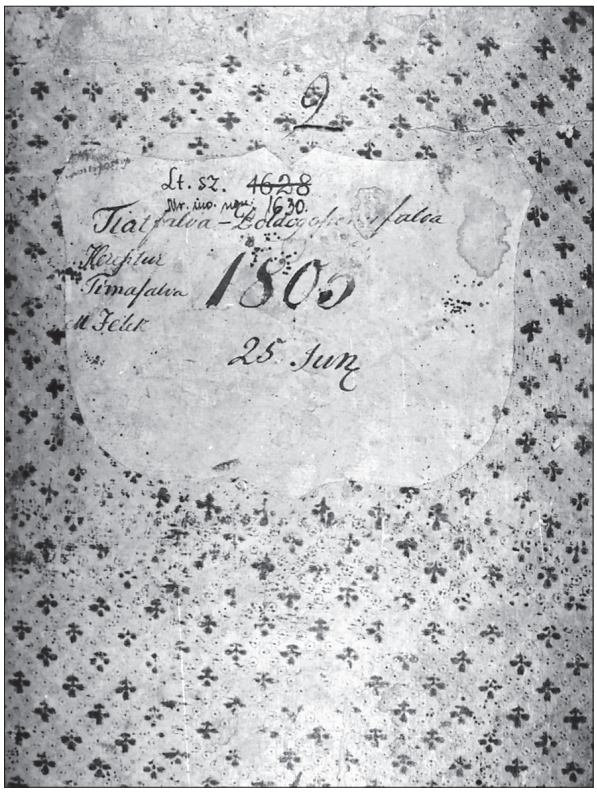
Studiul prezent prelucrează literatura existentă, completând-o cu datele aduse de un volum manuscris din Muzeul „Molnár István” din Cristuru Secuiesc, o conscripţie din 1805, care cuprinde inventariul întreg al castelului şi al moşiei.

The castle from Fiatfalva (Filiaş, Harghita county) and the lifestyle of its inhabitants based on a census taken in 1805

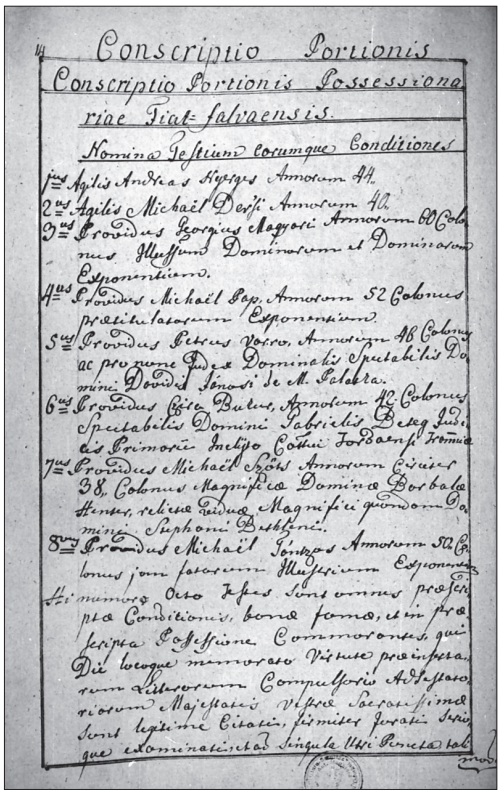
(Abstract)

We don’t have much information about the castle in Filiaş that got its name after its last owners, the Ugron family. Apart from Lajos Kelemen’s study (*Past and present owners of the castle from Filiaş* published in the *Pásztortűz* magazine in 1925), few historists have studied this subject. It is also missing from the recently published urbaria and inventories.

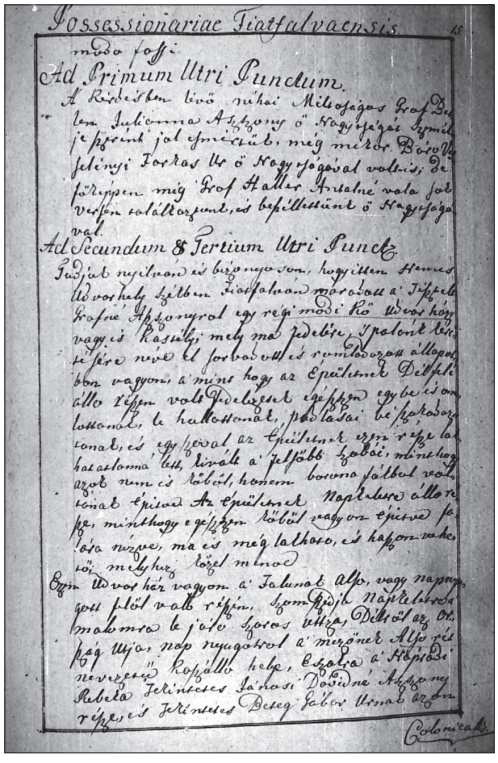
This study processes the existing literature completing it with data gathered from a manuscript belonging to ”Molnár István” Museum in Székelykeresztúr (Cristuru Secuiesc), and a census from 1805 that comprises the whole inventory of the castle and manor.

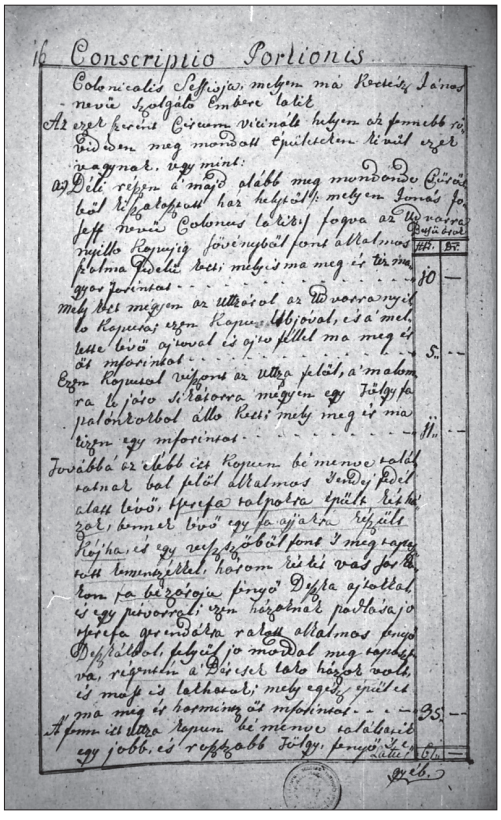
1. ábra A conscriptio borítófedele.
(Molnár Kálmán felvételei, 1970)

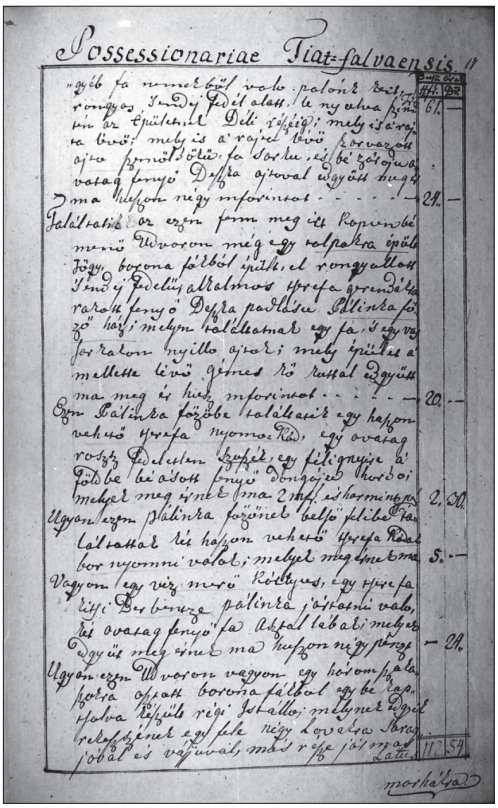
2. ábra A conscriptio 14. oldala

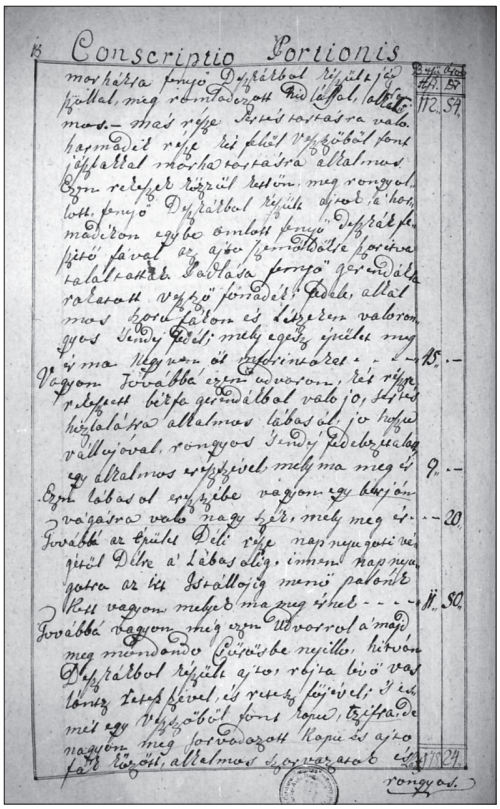
3. ábra A conscriptio 15. oldala

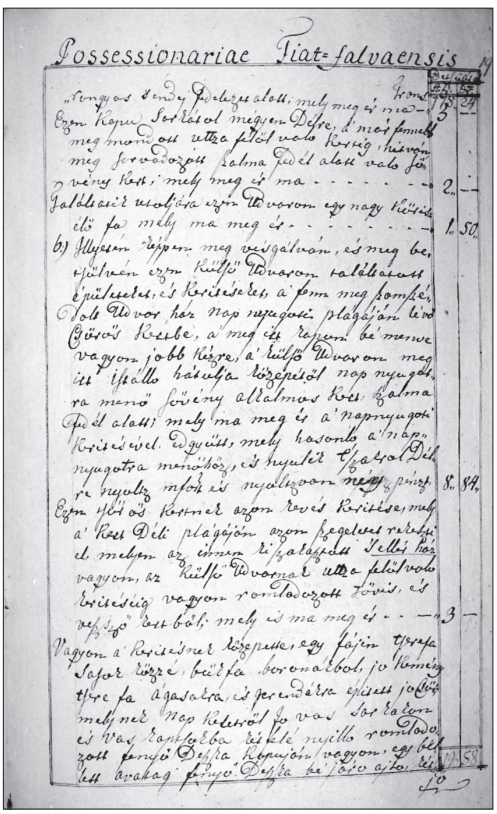
4. ábra A conscriptio 16. oldala

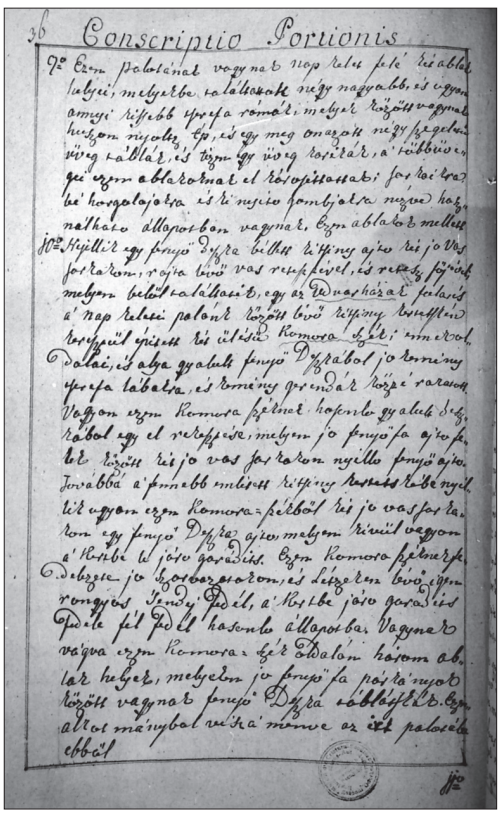
5. ábra A conscriptio 17. oldala

6. ábra A conscriptio 18. oldala

7. ábra A conscriptio 19. oldala

8. ábra A conscriptio 36. oldala

10. ábra A kastély déli oldala. (A szerző felvételei)

11. ábra A kastély bolthajtásos kapuja

12. ábra A kastély délkeleti oldala az udvar felől

13. ábra A kastély délkeleti oldala az udvar felől

14. ábra A kastély keleti oldala a Malom utca felől

15. ábra A kastély udvara északi nézetből

16. ábra A kastély keleti szárnya az udvar felől

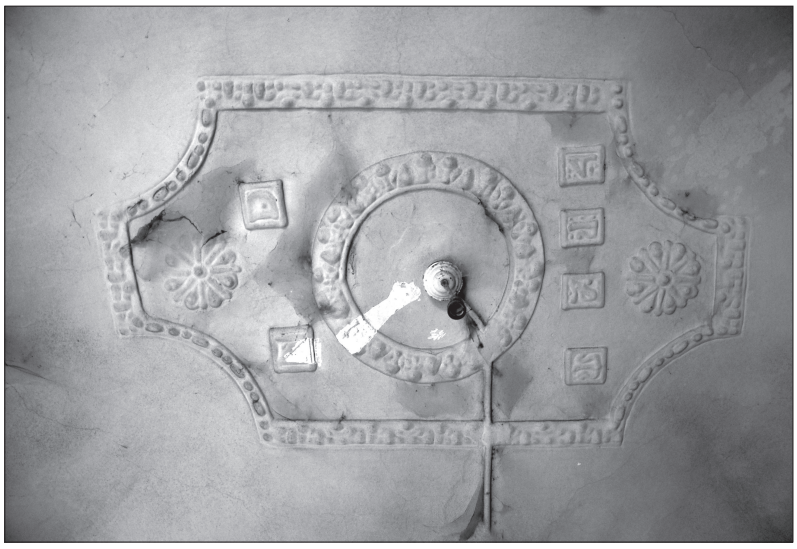
17. ábra Az egykor festett kazettás mennyezetű „nagy palota” (külső felvétel)

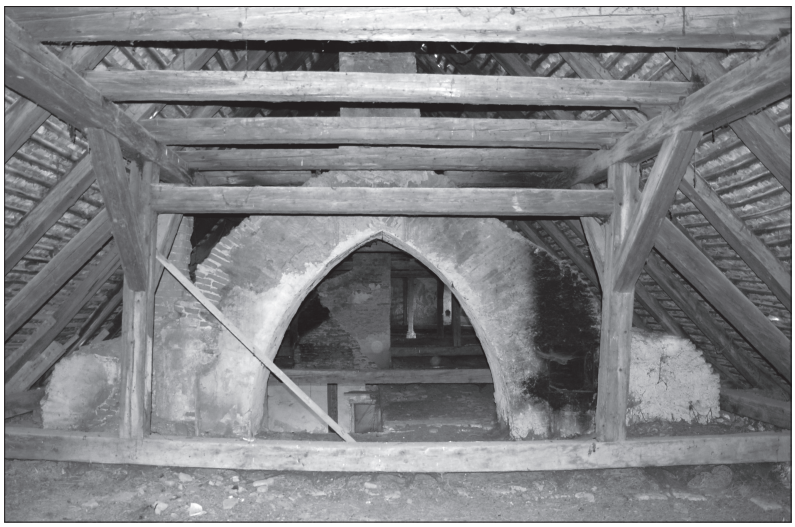
18. ábra Az egykor festett kazettás mennyezetű „nagy palota” (belső felvétel)

19. ábra Az udvari templom

20. ábra Az udvari templom mennyezetén az ND névbetűk és 1714-es évszám

21. ábra Kémény a padláson

22. ábra A kastély boltíves kőpincéje

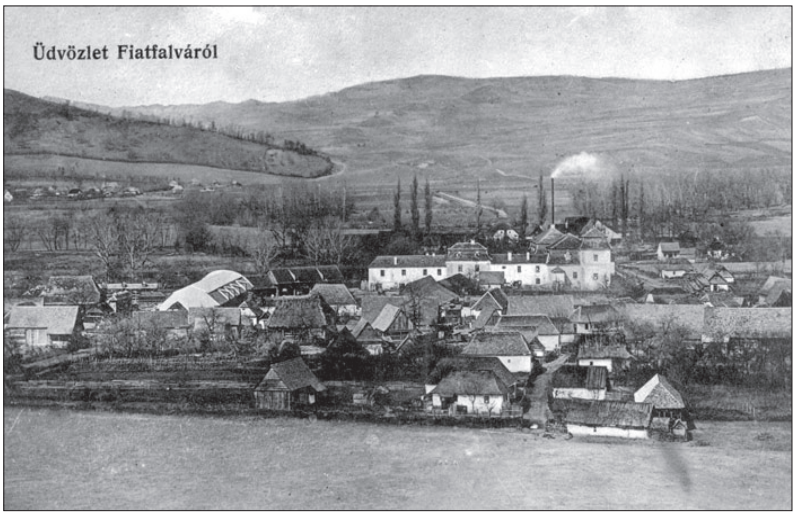
23. ábra A kastély keleti szárnya

24. ábra A hajdani kőkút

25. ábra Faragott kő ajtókeretek maradványai

26. ábra A kastély 20. század eleji ábrázolása képes levelezőlapon